

Коцур Віктор
Переяслав, Україна
ORCID: 0000-0003-4968-4813

Орлик Василь
Кропивницький, Україна
ORCID: 0000-0002-7947-9557

Шостонал Анатолій
Черкаси, Україна
ORCID: 0000-0002-8202-9055

КОМПЛЕКС ВІЗАНТІЙСЬКИХ СОЛІДІВ VII СТ. ІЗ С. ОЗЕРИЩЕ ЧЕРКАСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

COMPLEX OF THE BYZANTINE SOLIDS OF THE VII CENTURY. FROM THE VILLAGE OF OZERISHCHE, CHERKASY DISTRICT, CHERKASY REGION

Як відомо, монетні знахідки є одним із основних нумізматичних джерел. Їхнє значення для нумізматичних досліджень важко переоцінити. Проте монетні знахідки різняться за своєю інформативністю. Одним із факторів, який впливає на це, є обставини знахідки. Найбільш інформативними є знахідки монет під час археологічних досліджень, коли ті чи інші нумізматичні джерела знаходять в культурних шарах ґрунту. Зауважимо, що значна кількість монетних знахідок не пов'язана з археологічними роботами. Монети також періодично знаходять під час різнопланових господарських робіт (городніх, польових та лісових). А в останні десятиліття в Україні, як і у переважній більшості країн світу, набув поширення приладовий металопошук. Його застосування так званими «пошуковцями» або «скарбошукачами» при недостатній правовій захищеності археологічних пам'яток призводять до їхньої руйнації та «збільшення кількості археологічного матеріалу на колекційному «чорному» ринку»¹³. Це проблема багатьох країн, на території яких містяться пам'ятки археології, особливо артефакти античної доби. Проте сьогодні учені, на жаль, без спеціальної державної підтримки самостійно не в змозі вплинути на таке негативне явище, як несанкціоновані аматорські розкопки за допомогою спеціальних приладів металопошуку. А під час таких несанкціонованих аматорських розкопок так звані «пошуковці» часто знаходять унікальні артефакти, зокрема й нумізматичні пам'ятки. Здається, що наприкінці другого десятиріччя XXI ст. людство потрапило в реалії сторічної давнини: сьогодні, як і тоді, майже не фіксуються місця знахідок скарбів та окремих монет, скарби не реєструються, а переважна більшість знахідок осідає у приватних колекціях, не потрапляючи до музейних зібрань. Внаслідок цього назавжди зникають важливі для історичних досліджень нумізматичні джерела, тому сучасні дослідники нумізматики, виходячи з реалій сьогодення, вимушені шукати оптимальні

¹³ Коцур В.П. Щодо проблеми використання матеріалів «чорної» археології в наукових дослідженнях з нумізматики. Тези доповідей IV міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки» (22-23 червня 2016 р.). Кіровоград – Київ – Переяслав-Хмельницький, 2016. С.11.

шляхи отримання для вітчизняної науки максимальної інформації від «копачів»¹⁴, а також від громадян, які випадково, переважно під час сільськогосподарських робіт, знаходять нумізMATичні пам'ятки. Адже, як слушно зазначає сучасний російський учений В. П. Гайдуков, охорона археологічних об'єктів не в компетенції нумізматів, а от професійним їхнім обов'язком «є наукова фіксація всього доступного матеріалу»¹⁵.

Серед корпусу монетних знахідок особливе місце посідають знахідки монетних комплексів – скарбів¹⁶. За останні роки українські нумізмати дослідили та ввели до наукового обігу значну кількість скарбів монет античних¹⁷, середньовічних¹⁸ та монет нового часу¹⁹. Частина із таких монетних комплексів була введена до наукового обігу на попередніх наших конференціях «Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки»²⁰.

Однією із цікавих знахідок 2019 р. є знайдені поблизу с. Озерище, Канівського (з 2020 р. Черкаського) району Черкаської області, 4 золоті монети Східної Римської імперії карбовані в VII ст., зокрема, 3 соліди Константа II (641-668) та 1 – Костянтина IV (668-685). За інформацією, яку отримали автори, на місці цієї знахідки роком раніше, було знайдено ще один золотий солід. На жаль ми не змогли отримати необхідної інформації для атрибутування цієї монети, як і на жаль не відомі усі обставини знахідки. Проте, отримавши і перевіряючи інформацію з різних джерел, від кількох респондентів, ми вважаємо цю знахідку достовірною, публікація якої доповнить корпус публікацій про знахідки візантійських монет на території України. Відомо, що усі ці монети були знайдені в одному місці, що, ймовірно, може свідчити на користь того, що дані монети входили до невеликого монетного комплексу, можливо гаманця, захованого чи загубленого з невідомих причин. Даний монетний комплекс нами систематизовано в наведеному нижче Каталозі, який доповнюють зображення знайдених монет.

¹⁴ Kotsur V. Methodological issues of modern numismatic research: materials of “black” archeology and scientific research. Forum Numizmatyczne: Peniadz i mennice. 1. Bialystok, 2016. S. 8.

¹⁵ Гайдуков В.П. 700-летие российского рубля и краткий обзор развития средневековой русской нумизматики. Материалы Международной научной конференции [«Российский рубль. 700 лет истории»]. (25–27 апреля 2016 г., Великий Новгород). – Великий Новгород, 2017. С.5-15.

¹⁶ Коцур В. Історіографія українського скарбознавства. Український нумізMATичний щорічник, Вип.1, 2017, 15-32.

¹⁷ Mielczarek, M., & Orlyk, V. (2019). New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoieuropejskiy Istorychniy Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 13, 33-39; Орлик В., Коцур В., Цыганенко Л. 2019. Клад ольвійських монет «борисфенов», знайдений в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 65, 39-50.

¹⁸ Orlyk Vasyl 2016. A Coin Hoard of Pre-Reform Shillings of the Grand Master Michael Kuchmeister von Sternberg Found in Chernihivschyna. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 62, 93-97; Орлик Василь 2017. Рідкі варіанти срібляного Закону Хрещатського з Теопольського скарбу. *Biuletyn Numizmatyczny* 4 (388) s.258-263; Орлик В. Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях). Український нумізMATичний щорічник. Вип.1. Переяслав-Хмельницький. 2017. С.37-74; Орлик В. Монети держави Тевтонського ордену в Пруссії у скарбах, виявлених на території України (XIX – поч. XXI ст.). Вісник Львівського університету. Серія історична. 2019. Спецвипуск. С. 133–143; Романкевич В., Янов Д. Комплекс з османськими монетами XV ст., знайдений в Криму. Український нумізMATичний щорічник. № 3. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 77-87.

¹⁹ Коцур В. Історіографія українського скарбознавства. Український нумізMATичний щорічник. № 1. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 15-32; Крицюк Р. Грошово-речовий скарб другої половини 60- років XVII століття з околиць села Погост-Загородський (з колекції Національного історичного музею Республіки Білорусь, знахідка 1966 г.). Український нумізMATичний щорічник. № 3. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 105-113.

²⁰ Орлик В. Скарб ольвійських «борисфенів» із с. Яселка Очаківського району Миколаївської області //Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей V-ї міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 червня 2018 р. – Мелітополь – Переяслав-Хмельницький – Кропивницький – Київ 2018. – С.13-14.

**КАТАЛОГ ЗОЛОТИХ МОНЕТ СХІДНОЇ РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ VII СТ.,
ЗНАЙДЕНИХ ПОБЛИЗУ С. ОЗЕРИЩЕ**

| N. | Опис | Каталог | Опубліковано | Час і місце карбування | Вага (г) / розмір (мм) | Місце і час знахідки |
|----|---|-------------------------|-----------------|-------------------------|------------------------|--|
| 1. | Солід Константа II (641-668). Av.: В анфас бюсти імператора Константа II та його сина Костянтин IV. Констант II з довгою бородою ліворуч, Костянтин, безбородий праворуч. Між головами – хрест. Rv.: VICTORIA AVGU, миличний хрест (Cross potent) на кулі, нижче – три rischi (Голгофа), обабіч хреста безбороді фігури з Іраклія (ліворуч) та Тиберія (праворуч) з коронами на голові. Нижче – знак монетного двору CONOB (див. рис.: 1). | DOC 30 a | Аукціон VIOLITY | Константинополь 661-663 | Невідомо | с. Озерище, Канівський район Черкаської області, червень 2019 р. |
| 2. | Солід Константа II (641-668). Av.: В анфас бюсти імператора Константа II та його сина Костянтин IV. Констант II з довгою бородою ліворуч, Костянтин, безбородий праворуч. Між головами – хрест. Rv.: VICTORIA AVGU, миличний хрест (Cross potent) на кулі, нижче – три rischi (Голгофа), обабіч хреста – безбороді фігури Іраклія (ліворуч) та Тиберія (праворуч) з коронами на голові. Нижче – знак монетного двору CONOB (див. рис.: 2). | DOC 30 a | Аукціон VIOLITY | Константинополь 661-663 | Невідомо | с. Озерище, Канівський район Черкаської області, червень 2019 р. |
| 3. | Солід Константа II (641-668). Av.: В анфас бюсти імператора Константа II та його сина Костянтин IV. Констант II з довгою бородою ліворуч, Костянтин, безбородий праворуч. Між головами – хрест. Rv.: VICTORIA AVGU, миличний хрест (Cross potent) на кулі, нижче – три rischi (Голгофа), обабіч хреста – безбороді фігури Іраклія (ліворуч) та Тиберія (праворуч) з коронами на голові. Нижче – знак монетного двору CONOB (див. рис.: 3). | DOC 31 | Аукціон VIOLITY | Константинополь 661-663 | Невідомо | с. Озерище, Канівський район Черкаської області, червень 2019 р. |
| 4. | Солід Костянтина IV (668-685). Av.: D N CONTANIUS PP G, бюст Костянтина IV, голова імператора в шоломі й часткова спрямована праворуч, тримає спис через праве плече. Rv.: VICTORIA AVGU, миличний хрест (Cross potent) на кулі, нижче – три rischi (Голгофі), обабіч хреста – безбороді фігури Іраклія (ліворуч) та Тиберія (праворуч) з коронами на голові. Нижче знак монетного двору CONOB (див. рис.: 4). | DOC 6 | Аукціон VIOLITY | Константинополь 668-673 | Невідомо | с. Озерище, Канівський район Черкаської області, червень 2019 р. |
| 5. | Солід VII ст. Опис відсутній. | Неможливо класифікувати | Не опубліковано | Невідомо | Невідомо | с. Озерище, Канівський район Черкаської області, 2018 р. |

Ілюстрації



Рис.1



Рис.2



Рис.3



Рис.4

Література

1. Коцур В. Історіографія українського скарбознавства. Український нумізматичний щорічник. № 1. Переяслав-Хмельницький, 2017. С. 15–32.
2. Романкевич В., Янов Д. Комплекс з османськими монетами XV ст., знайдений в Криму. Український нумізматичний щорічник. № 3. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 77–87.
3. Кріцук Р. Грошово-речовий скарб другої половини 60- років XVII століття з околиць села Погост-Загородськтьї (з колекції Національного історичного музею Республіки Білорусь, знахідка 1966 г.). Український нумізматичний щорічник. № 3. Переяслав-Хмельницький, 2019. С. 105–113.
4. Орлик В. Скарб ольвійських «борисфенів» із с. Яселка Очаківського району Миколаївської області //Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей V-ї міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 червня 2018 р. – Меджибіж – Переяслав-Хмельницький – Кропивницький – Київ 2018. С. 13–14.
5. Орлик В. Монеты государства Тевтонского ордена в Пруссии в составе денежных и денежно-вещевых кладов, найденных на территории Украины // Наукові записки з української історії: Зб. наук. ст. Вип.33. Переяслав-Хмельницький, 2013. С. 39–45.
6. Orlyk W. Coins of the Teutonic Order contained in the hoard found in the suburbs of the city of Dubno of Rovenska region in march // Pruthenia, X, Olsztyn 2015, s.105–116.
7. Orlyk Vasyl 2016. A Coin Hoard of Pre-Reform Shillings of the Grand Master Michael Kűchmeister von Sternberg Found in Chernihivschyna. Acta Archaeologica Lodziensia, 62, s. 93–97.

8. Orlyk Wasyl 2017 Rzadki wariant szeląga Zakonu Krzyżackiego z Teofipolskiego skarbu. *Biuletyn Numizmatyczny* 4 (388) s. 258–263.
9. Орлик В. Топографія знахідок в Україні монет держави Тевтонського ордену в Пруссії та її Лівонського відділення (зведені відомості по областях). *Український нумізматичний щорічник*. Вип.1. Переяслав-Хмельницький. 2017. С. 37–74.
10. Mielczarek, M., & Orlyk, V. (2019). New find of Olbian coins. Tarashcha district, Kyiv region, Ukraine. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*, 13, 33–39.
11. Орлик В., Коцур В., Цыганенко Л. 2019. Клад ольвийских монет «борисфенов», найденный в Городищенском районе Черкасской области весной 2018 года. *Acta Archaeologica Lodziensia*, 65, 39–50.
12. Орлик В. Монети держави Тевтонського ордену в Пруссії у скарбах, виявлених на території України (XIX – поч. ХХІ ст.). *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2019. Спецвипуск. С. 133–143.